

Forord.

Når jeg skal skrive erindringer fra den tid, jeg første gang afsonede en straf i forbedringshuset, gør jeg det i fuld overensstemmelse med forholdene, som de dengang var.

For at give en realistisk skildring, må og kan jeg ikke tage hensyn til fængselsmyndighederne, der måske vil finde min skildring hånende.

Jeg må bruge de samme udtryk, der anvendtes den gang, ligesom jeg i omtalen af de personer, jeg nødvendigvis må omtale, bruger de øgenavne, der på det tidspunkt var anvendelige, ligesom jeg i overensstemmelse med min natur udtrykker min personlige mening, selv om denne måske ikke er den rette.

VRIDSLØSELILLE STATSFÆNGSEL

I august 1955.

Sign. H. F. BRUNAGER.

fg. 65

Jeg var stort set ikke andet end en stor dreng, da jeg hin dag i 1912 blev kørt med toget til Glostrup, og derfra i hestekøretøj til Vridsløselille, for at afsone en straf, jeg var idømt i København.

Den gang foregik transporten meget generende. To og to var vi med håndjern lænket sammen. Enhver kunne se, hvad vi var.

Humøret var langt nede, da vi kørte det sidste stykke vej.

Vi havde hørt så meget om ”Brødsukkerlille”, og det var ikke gode ting.

Køretøjet gjorde holdt uden for fængselssporten, over hvilken prangede: ”Vridsløselille Forbedringshus”.

Næppe var vi kommet ind i selve fængslet, førend en betjent med et barskt udseende kastede en maske over vore hoveder. Masken var en slags skråhue, hvortil var fastsyet en stor klap, der hang ned foran ansigtet. I denne klap var klippet to huller, beregnet til at se igennem.

Vi var så godt som blindede, og kunne dårligt se hvor vi gik på vejen ind til A-fløjen, hvor vi skulle anbringes i de dertil indrettede receptionsceller, hvor vi skulle iklædes fængslets fangedragt og for øvrigt tilbringe de første 3 dage.

Vi blev under afklædningen grundigt visiterede.

Efterhånden som vort private tøj var opnoteret og vurderet, blev det hele smidt ned i en tøjpose, med et lag nafta mellem hvert lag.

Jeg personlig skævede noget langt, da jeg så, at linned, sko, jakkesæt og hat blev smidt ned i posen mellem hinanden. Jeg glemmer aldrig det syn. Jeg halvej's græd, da jeg så mit pæne tøj blive behandlet på den måde.

Jeg kunne ikke dy mig for at påtale det, men jeg fik følgende svar: ”Hvad bilder sådan en knægt sig ind. De kunne jo have holdt snuden herfra. Der er ingen, der har haft bud efter dem!” Færdig! Slået ud i første omgang.

Så begyndte jeg at iføre mig fængslets tøj, der var smidt ind i cellen. Undertøj, skjorte, strømper. Disse var så lange, at de nåede op over knæene. Selve skafterne var grønne af ælde, hvorimod fødderne var grå, idet de var nye. For at få dem til at sidde uden at falde ned, udleveres to strimler tøj, der lige var afrevet for eks. en gammel skjorte. Benklæderne var korte og nåede kun lige over knæet. Skulle man lade vandet, måtte hele forklappen knappes ned. Trøjen var meget kort og meget stramtsiddende, med to rækker knapper. Den mindede meget om de gamle husaruniformer, hvoraf navnet ”De grå husarer” sikkert er fremkommet, som betegnelse for en forbedringshusfange.

Til brug i cellen udleveredes et par slæver og til brug under gårdtur et par kappeløse træsko.

Jeg var alene i cellen, nu iført fangedragten med nummeret fastsat i et på trøjen syet knaphul.

Jeg så ned ad mig selv, og jeg indrømmer, at jeg græd. Jeg så mig om i cellen, der var kalket i en lyserød farve. I et hjørne stod et snavset, uhumsk w.c., hvis vand stinkende i cellen. Ovenover

dette w.c. fandtes en lille vaskekumme, der nøjagtigt, når den var fuld, kunne tage et krus vand. Denne kumme var lige så snavset som klosettet. Gulvet var af asfalt, med store huller i.

Et lille vindue gav sparsomt lys og luft adgang til cellen.

I modsat hjørne af klosettet var anbragt en stor hjørnehylde hvor køjen stod sammenrullet.

Endvidere forefandtes på en mindre hylde et lerdrikkekrus samt en lermadskål med cellenummeret indhugget. Et lille fad til salt samt ske, kniv og gaffel af træ udgjorde resten af inventaret. Dertil en lille bordplade fastgjort i væggen samt en firkantet taburet. På væggene hang nogle reglementer, der udgjorde læsningen de første 3 dage.

Humøret var langt nede. Jeg erindrer, at jeg det første døgn græd så godt som hele tiden. Jeg skulle være her i måneder. Jeg følte mig som indemuret i et helvede, hvorfra jeg troede aldrig at slippe ud.

Forinden jeg var kommet hertil, havde jeg forestillet mig fængslet som et renlighedens tempel, hvor alting skinnede. Hvad var jeg kommet til? Til et uhumskhedens babylon, hvor snavs og uhumskheder var det alt overvældende, hvor der ikke tænkes på sundhed, men hvor alt kun syntes at sige ”straf, straf og atter straf.” De tre dage i receptionscellen var som et ondt år!

Jeg fik besøg af mange funktionærer, der skulle ind og sen den nye giraf.

En af dem, gamle barber Berentsen, kom skadefro ind med sin klippemaskine. ”Goddag unge mand” sagde han. ”De skal klippes. Ønsker De hovedbad og brillantine?”. Maskinen for gennem mit den gang pragtfolde sorte hår.

Da han var færdig, lignede mit hoved et nypillet æg, så tæt og glat var jeg klippet. Og Berentsen morede sig.

Han var for øvrigt en af de få gamle betjente, om hvem jeg kan sige: ”Ære være hans minde”. Når man lærte ham at kende, viste han sig at være en pragtfuld mand. Han havde hjertet på det rette sted. Altid i godt humør og med en lille vittighed, der kunne sætte humøret et par streger i vejret.

Han fortalte altid om en plejedatter, der nu var forlovet med en gartner, der også var ansat ved fængslet.

Dernæst fik jeg besøg af fængslets første-overbetjent, der var tømmer af profession og også var mester for økonomisnedkeren.

Han var en stor, kraftig mand men meget mut i sin optræden.

Han kom for at indprente mig, hvad jeg havde at rette mig efter.

Så kom de forskellige arbejdsmestre for at se, om den nye fange var en mand, de kunne bruge.

Der var den gamle Olsen, der var glarmester, men som var mester for dem, der pillede værk.

Der kom gamle bogbinder Hansen – også af fangerne kaldet ”Christian den niende” –. Jeg indrømmer, at han havde en slående lighed med Hs. Majestæt.

Der kom mester Wieder, der som snedker var mester for de fanger, der arbejdede for firmaet Jespersen og sønner, der i fængslet fabrikerede vaske- og strygebrætter, knivkasser, kufferter, trappestiger, kort sagt al slags køkken- og husgeråd, der forarbejdedes af træ.

Der kom vævemesteren, der straks var fyr og flamme. ”Du er en fyr, jeg kan bruge”, sagde han. ”Du kan nok træde en håndvæv?”. Mester Wieder, som var kommet først, havde imidlertid engageret mig, da jeg jo var udlært snedker.

Andendagen fik jeg besøg af fængselspræsten pastor Munch. Han satte sig fortroligt ned på taburetten og talte til mig, som en fader taler til sin søn. Han bebrejdede mig ikke, at jeg var kommet her, men han prøvede at indgive mig mod til at stå opholdet her igennem. Han klappede mig på kinden, da han så, jeg græd. Den dag i dag mindes jeg ham i dybeste ærbødighed.

På min desværre lange vandring gennem Danmarks straffeanstalter har jeg aldrig i mit liv truffet en præst som ham.

Jeg har aldrig siden været ude for, at fængslets præst har besøgt mig ved indsættelsen eller senere kaldt mig til sig.

Jeg fik det uudslettelige indtryk af pastor Munch, at han var virkelig præst, der tog det som en livsopgave netop at virke som fængselspræst. Dertil var han efter min mening en gudbenådet prædikant, der mente, hvad han sagde.

Jeg fik senere lejlighed til hos hans enke at boder nogle dage, hvor vi talte meget om pastoren, der var død og hviler på Timring kirkegård, hvor jeg lagde en blomst på hans grav, hvorpå et vellignende relief af ham er anbragt.

”Ære være pastor Munch’s minde”.

Den tredje dag blev jeg fremstillet for fængslets læge, gamle dr. Petersen. En stor, stout mandsskikkelse, dertil human og ejegod.

Senere under mit ophold her blev jeg klar over, at lægens ankomst rundt til cellerne altid markeredes af en forløber i form af en lille foxterrier, der altid løb foran sin herre, når denne sammen med sygebetjenten skulle rundt til de fanger, der havde meldt sig til lægen.

Samme dag fremstilledes jeg for viceinspektør Holberg, der skulle indrullere mig. Han var kort for hovedet men ellers flink at tale med, og jeg tror, at han inderst inde gerne ville være mere for fangerne, end han var, men at han ikke kunne af hensyn til fængslets chef inspektør Ammitzbøll.

De tre dage var nu til ende, og jeg kunne forvente næste dags morgen at blive flyttet til den celle, der skulle være mit opholdssted under hele straffen.

Celle nr. 39.

Jeg blev meget forbavset, da jeg blev lukket ind i celle 39. jeg ville ikke tro mine egne øjne! Skulle jeg virkelig både arbejde og sove i den celle?

Den ene væg var omtrent i hele dens længde optaget af en ualmindelig stor høvlebænk, der nåede hen til køjekrogene. Et stort værktøjs skab hang over bænken.

På gulvet ved den modsatte væg lå en høj stabel brædder, hvoraf nogle måtte fjernes, når køjen om aftenen skulle ophænges. Bordpladen var fjernet.

Jeg tillod mig at forespørge betjenten, hvor jeg skulle bo. Han stirrede forundret på mig og svarede: ”Hvad fanden bilder De Dem ind? Tror De, De skal have en herskabslejlighed? Her skal De sku både arbejde og sove om natten, og kan De ikke få plads til køjen, så er der rigelig plads på gulvet. Sådant en ung knægt kan vel nok tåle at ligge lidt hårdt. Her kan man ikke forvente at komme til at ligge bag sin mors ...!”.

Jeg svarede ikke. Døren blev smækket i, og jeg var overladt til mig selv.

Da jeg ikke havde noget udover spisegrejene at stille på plads, kom jeg hurtigt i orden.

Det varede ikke længe, førend mester Wieder indfandt sig.

Han var en stor, meget mavesvær person, der var meget flink men førte et sprog, der ville gøre en københavnsk gadedreng ære. ”Hør nu her” sagde han: ”Du skal lave store kufferter med buet låg. Du skal lave 3 om dagen, og gør du ikke det, bliver vi to fanden gale mig ikke gode venner.”

Jeg tillod mig at spørge, hvor vi havde drukket dus, hvortil han svarede: ”Hold kæft din drenger... Skal vi to være gode venner, så må du bestille noget. Jeg får min løn fra Jespersen og sønner og skal derfor sørge for, at firmaet får nogle varer.

Altså på med vanten og se at komme i sving. I morgen ved denne tid skal der stå 3 kufferter færdig, i modsat fald vanker der øretæver.”

Jeg fik en forklaring om arbejdet, og dermed gik han

Jeg masede på af fuld kraft. Jeg ønskede ingen øretæver.

Jeg havde i formiddagens løb ikke haft tid til at tænke på andet end arbejdet. Jeg blev derfor meget forbavset, da jeg hørte madvognen begynde at køre. Det varede derfor ikke længe førend min klap blev åbnet og madskålen stillet ind.

Ak! Jeg var skrupsulten. I den alder kunne man jo spise og var altid sulten. På bunden af skålen var der en klat labskovs og dertil en skive brød. Jeg tænkte ved mig selv – ”Det er da mærkeligt, at jeg ikke får begge retterne på én gang”, og da jeg hørte, der blev stille på gangen, var jeg klar over at betjenten havde glemt mig.

Jeg tillod mig at ringe og spurgte betjenten, da han åbnede klappen, om ikke han havde glemt mig med formaden.

”Idiot” brølede han: ”Tror han, det er et hotel? Klappen røg i med et brag.

Jeg spiste den lille klat labskovs og var lige så sulten som før.

Da klokken kaldte til arbejde, masede jeg på igen. Frygten for ikke at blive færdig med de 3 kufferter stod mig i blodet.

Aftensmaden var hurtigt serveret og fortæret. På den igen til det var fyraften.

Nu kom der et vanskeligt arbejde med at rydde op og gøre plads til køjen.

Disse køjer er sikkert de værste torturinstrumenter, der har været i et fængsel. Den blev ophængt tværs over cellen, i hvis vægge var anbragt to jern med huller i, hvor køjens kroge blev stukket ind. Den var nøjagtig så bred, at man lige kunne ligge i den på ryggen. Når man havde lagt sig til rette, lå hovedet og benene i samme højde som køjelijerne på væggen, hvorimod bagdelen af mig lå på gulvet. Det var en tortur uden lige. Om morgenen, når jeg vågnede efter mange timers søvnløshed, var jeg som radbrækket. Jeg forsøgte at rede på gulvet, men det var for koldt.

Det er forståeligt, at jeg jo ikke var udhvilet og klar til arbejde om morgenen efter sådan nat i et snedig udtænkt torturredskab. Som tiden gik, blev det en vane.

De tre kufferter blev ikke færdige, og øretæverne udeblev ej heller.

Han slog godt til, men da jeg betroede ham, at jeg ville melde det til inspektøren, truede han mig med, at så skulle jeg få noget tovværk at pille. Så var jeg tam. Tre gange slog han mig, men han fortrød det altid bagefter.

Jeg har ofte tænkt på, hvor underligt alt var indrettet her.

Hele A fløjens øverste etage var i cellerne fulde af håndvæve. Havde de været anbragt i en stueetage, ville al det spektakel være undgået. Som det var, hørte man vævens taktfaste hammeren fra morgen til aften, søndag såvel som hverdag. Det var, som om loftet skulle bryde sammen og falde ned. Også det blev en vane som alt andet.

Den første søndag, jeg tilbragte i celle 39, kom betjenten om formiddagen inden gudstjenesten ind og spurgte, om jeg havde gjort rent i cellen. Jeg havde fejlet, men han forklarede, at gulvet skulle vaskes. Jeg bad om at låne gulvspand og gulvskrubbe. Han pegede på klosettet og sagde, at det var gulvspanden. Et gammelt strømpeskift hang på røret. Det var gulvkluden.

Så måtte jeg ligge på mine knæ og vaske gulvet med stinkende vand fra klosettet. Så var den rengøring overstået.

Der kom med en måneds mellemrum en religiøs bog til at læse i. intet under, at alle for at få tiden til at gå om søndagen arbejdede for fuldt drøn.

Det kom fart i mine kufferter. Under slutningen af straffen drev jeg det til at levere 6 stk. pr. dag. I dag forstår jeg ikke, at det kunne lade sig gøre. Det var ret store kufferter, som en karl i gamle dage havde hele sin habengut i, når han rejste fra plads til plads.

Jeg asede, så sveden sprang. Men tiden gik, når ikke der var tid til at tænke på den.

To gange om dagen kom vi på gårdtur. Det var et uhyggeligt syn at se alle disse mennesker med den modbydelige maske for ansigtet.

Tavse færdes vi på gangen på vej til gården. Betjenten skulle nok passe på, at vi ikke kom til at tale med hinanden. Og dog! I hver celle var indlagt telefon, også i celle 39.

Telefonen var w.c. kummen. Gennem denne kunne man tale med en halv snes forskellige celler. Når vandet blev stødt ud af kummen, var forbindelsen etableret.

Jeg kan roligt sige, at de fleste fanger har slået mange timer ihjel i telefonen.

Når afmønstringen var tilendebragt, og der var ro i fløjen, lød signalerne rundt omkring. Vandet blev stødt ud, man lagde sig på knæ, stak hovedet ned i kummen og dækkede hovedet og kummen til med et par tæpper, og så gik snakken. I timevis kunne der fortælles, indtil man næsten var bedøvet af den atmosfære, der kom fra rørene, tanken og selve klosettet. Man kunne altid være sikker på, at de klosetter, der var nogenlunde velholdte, blev brugt flittigt som telefon. Sandpapir kunne føre underværker på en sådan kumme, men det kunne ikke fjerne døren, der jo hverken var 4711 eller esprit de valdemar.

Det kostede en kældertur, hvis det blev opdaget. Der er afsonet mange år i kælderen netop for uretmæssig brug af klosettet, men det var for fristende til at lade være, thi det var jo det eneste sted og den eneste måde, hvor man kunne få lejlighed til at tale som menneste.

Gennem denne telefon kom også alle nyhederne. Guderne må hvide, hvordan og hvor de kom fra, men de passede altid.

De første dage, jeg boede i celle 39, tænker jeg tilbage på med et stort smil.

Alt tøj skulle om aftenen lægges på taburetten, som blev stillet uden for døren ved afmønstringen.

Når jeg om morgenen tog taburetten ind og skulle tage mine underbenklæder på, var de våde på benene, der gerne hang lidt nedenfor sædet.

Jeg spekulerede og spekulerede men kunne ikke komme til noget resultat, hvor det våde stammede fra. En aften bemærkede jeg det i "telefonen" til en medfange, og af ham fik jeg forklaringen. På hver etage havde nattevagten en hund, der afpatruljerede gangene, og det skete flere gange i løbet af natten, at disse hunde løftede et af deres bagben og forrettede et lille ærinde op ad taburetten. Havde en hund først gjort det én gang, kunne den, selv om tøjjet i dagens løb var tørt, lugte, hvor den sidst havde været og kom derfor igen. Ret jævnlig efterlod de også et visitkort i form af ekskrementer, som det var gangvaskerens første arbejde at fjerne om morgenen, i hvilken anledning man ved opmønstringen kunne se ham fare rundt med fejebakke og støvekost.

En enkelt gang skete det, at jeg om morgenen, da køren blev åbnet, trådte i en sådan skildvagt, der venligst var sat uden for min dør.

Samme hunde kunne midt på natten geråde i et frygteligt slagsmål, så hele fløjens beboere blev vækket, og man kunne høre råb som: "Hold kæft i rådne køtere" eller "Gid fanden havde både jer og jeres vogtere".

Det var ellers ikke meget, man så til personalet. Den eneste, der kom ind i cellen, var mesteren. Ellers foregik alt gennem den i døren anbragte klap.

Dagen gik sin vante gang kun afbrudt af de to daglige gårdture eller af skolebetjentens klimpren med nøglerne og derpå råben ud i fløjen – f.eks. ”klasse H” eller ”klasse A” og mange ander bogstaver, der angav de forskellige skolefag.

For den, der ville, kunne det nok lade sig gøre at dygtiggøre sig i skolen.

Jeg erindrer en lille morsom episode i skolen. Jeg var deltager i den næsthøjeste regneklasse, der lededes af overlæreren, hvis navn jeg har glemt. En dag midt i timen var der en fange, der bad om at blive flyttet til den højeste klasse. ”Er De meget dygtig til regning?”, spurgte overlæreren. Det mente fangen da, han var både til regning og dansk stil. ”Hvor meget er $\frac{1}{2}$ i 5?”, spurgte overlæreren. Fangen betænkte sig længe og svarede derpå: ” $2\frac{1}{2}$ ”. ”De kommer i en lavere klasse end denne, hvori De nu er”, sagde overlæreren, ”for De kan jo slet ikke regne. Hvordan staver De for resten til eksperiment?”. Fangen begyndte: ”egsberiment.”: ” ja, tak. Der er meget dygtig”, sagde overlæreren. ”De må ned i den laveste klasse for dansk stil”.

Vi andre morede os. En lille morsom afveksling i den daglige triste ensformighed.

Celle 39 blev efterhånden besøgt ret ofte af chefen for firmaet ”Jespersen & sønner”, der havde sin daglige gang i fængslet. Han roste mine kufferter, som de kunne sælge, så hurtigt de blev leveret.

Cellen blev nykalket som belønning for flid. Mesteren stak mig nu af og til en god skrå. Jo flere kufferter, der blev leveret, jo flere penge tjente han, idet han fik procenter af det leverede.

Jeg var kommet på 2. klasse, hvor den daglige dusør var fire øre pr. dag. Hvoraf halvdelen måtte anvendes til køb af skrå eller snus, eller som det så ironisk hed i reglementet, til hjemsendelse til familien. Intet kunne ellers købes. På højeste klasse kunne købes et lille spejl, som man for øvrigt ikke havde brug for, eftersom man blev klippet skaldet og derfor ingen frisure havde at ordne.

Forplejningen

I de tider taltes der ikke så meget om kalorier og vitaminer. Og dog! Der fandtes fuldt ud så sunde og velnærede mennesker som i dag.

Der var ikke mange variationer i kosten. Der fandtes seks middagsretter. Det var derfor ikke uundgåeligt, at fangerne vidste, hvad de skulle have til middag, eftersom den bestemte ret, serveredes på ugens bestemte dag.

Tirsdag var f.eks. fast dag for den meget omtalte ”Rumfordsuppe”. Selve navnet er ikke kommet til verden i Vridsløselille statsfængsel. Navnet stammer fra England, hvor en mand – Rumford – i sin tid opfandt denne suppe, der var en meget fin spise, der serveredes til store selskaber.

Lige som vi her i Danmark anser oksehalesuppe for en fin ret, når den er rigtigt tillavet, således var rumfordsuppen i England en raritet. Men den rumfordsuppe, der serveredes her i forbedringshuset, havde sikkert kun navnet fælles. Den var en sammenblanding af ærter, grøntsager og kartofler og var kogt på saltet kød. Største procenten af fangerne kunne ikke lide den. Den var min yndlingsret, og jeg ønsker, at den i dag stod på spisesedlen, og der er ingen tvivl om, at den var meget nærende.

Torsdag var fast dag for labskovs, og der serveredes kun en lille klat i bunden af skålen, dertil en skive rugbrød.

Lørdag serveredes vandgrød, dertil en ræverød, harsk spegesild, der dryppede af sildelage og ikke rensat eller speget, blev stukket ind af klappen i døren. For at fuldende luksusmåltidet udleveredes 3- 4 kartofler med skræl på, der, når de var pillede, viste sig i de fleste tilfælde at være uspiselige.

De øvrige dages retter erindrer jeg ikke så tydeligt, så jeg tør give en beskrivelse af dem. Derimod husker jeg tydeligt juleaftensmaden. Der serveredes højtidskost, som bestod af grød, klipfisk og sennepssauce. Når den var spist, var julen faktisk til ende. De øvrige juledage serveredes de til dagene bestemte retter.

Hver morten serveredes tykke humpler rugbrød, en lille brik fedt og som morgendrik varmt øl.

Om aftenen serveredes atter brød og dertil varm skummetmælk.

Det, deri det store og hele gjorde middagsmaden så uappetitlig, var den måde den serveredes på.

Jeg har før nævnt, at der til cellen hørte en lermadskål. Denne skål så aldrig varmt vand. Man skulle selv vaske den ren i cellen. Kunne man ikke spise op, sendtes den resterende del af maden retur i skålen, og det blev da fløjvaskerens opgave at rengøre denne.

De fleste fanger kastede imidlertid levningerne i klosettet og vaskede selv skålen, thi fløjvaskerens opvask var under al kritik. Skålene blev ligefrem dyppet i en vælling af madrester. Man kunne derfor også på skålen se, hvad man havde fået til middag dage i forvejen.

Dengang kom maden i spande fra køkkenet. Postbetjenten iførte sig et hvidt forklæde og øste maden op og kørte selv ud med den, idet fløjvaskeren gik i den modsatte side og trak vognen.

Jeg tænker så ofte på, når jeg gennem årene har hørt medfanger klage over kosten, at de samme personer skulle have prøvet maden dengang, da der efter min mening var grund til at klage i mange tilfælde. Men da blev der aldrig klaget. Den gang havde kalorie- og vitaminidotien ikke sat sine spor i den menneskelige mentalitet, og den gang kunne man ikke klage uden at udsætte sig for disciplinærstraf, hvis klagen da, efter inspektørens skøn, ikke var begrundet, og der var den aldrig.

Inspektøren.

En omtale af fængselsforholdene må nødvendigvis også omfatte chefen, – inspektøren. Gamle inspektør Ammitsbøll var selvsagt af den gamle skole.

Hvis han i dag kunne stå op af sin grav og se, hvordan hans ”forbedringshus” så ud, ville han øjeblikkeligt dåne.

Blandt fangerne kaldet ”Skipperen” var han sikkert den mest forhadte inspektør, der nogensinde har ledet et dansk fængsel.

Når han om morgenen kom fra sin bolig, iført en af ælde grøn overfrakke, sort stiv hat, dertil træsko og spadserestok, lignede han alt andet end en inspektør. Enhver, der ikke vidste, hvem han var, ville antage ham for en bedrestillet gårdmand eller proprietær. Lige så fordringsløs, han var i sin påklædning, lige så fordringsløs og spartansk var hans kontor. Stående ved en pult holdt han sine fremstillinger for fangerne, altid assisteret af sin første overbetjent Christiansen. Disciplinærstraffene hang løse. Der skulle intet til for at komme i kælderen, hvor der altid var fuldt hus. Han var kort og frastødene i sin tale. Det var sjældent, man så et smil, og var der endelig et smil, var det fremkommet som en hån. Han var slem til at bande, når han talte. Særlig slemt blev det, når fangen var fremstillet på en rapport, og dem var der mange af den gang.

Til brug i min celle havde jeg af et lille stykke træ lavet en plade til at stille min madskål på samt smøre min morgen- og aftensmad på. En dag, jeg kom fra gårdtur, var pladen væk. Dagen efter kom jeg til inspektøren. Han modtog mig med følgende salut: ”Jeg tror, fanden plager sådan en knægt! Hvor har stjålet det træ?”. endskønt jeg havde mesterens tilladelse, kom jeg alligevel til at betale de, foruden at det blev konfiskeret. Desforuden fik jeg til afsked følgende salut: ”Skrub så af og lad mig aldrig se ham mere.” Jeg opfyldte ønsket, idet jeg ikke oftere kom til fremstilling.

Endskønt han havde uniform, har jeg aldrig set ham med den på. Jeg tror, han var bedst tilpas, når han færdedes i sit civile tøj.

Når han færdedes rundt i fængslet, kan det nok være, betjentene kunne stå ret og gøre honnør og ve den betjent, der ikke var der, hvor han skulle være.

Jeg erindrer således, at den gamle, elskelige betjent Tranholm en dag var gået ind til en fange i hans celle. Tranholm var stærkt religiøs, og han kunne godt lide at tale kristendom til fangerne. Min celledør stod åben, idet jeg afleverede færdigt arbejde. Inspektøren var lige passeret min celle. Han så Tranholm stå inde hos fangen. ”Har han sin plst derinde? Kan han få lukket den kør og passe sine sager!”. Gamle Tranholm hjorde dun det eneste, der var at gøre, han hjorde honnør og sagde: ”Javel hr. inspektør!” bagefter måtte han på kontoret og få en mere indgående reprimande.

Betjentene vidste aldrig, hvornår han kom. På alle tider af døgnet kunne han pludstlig dukke op.

Det er muligt, han har haft også gode egenskaber, men jeg lærte ham altså kun at kende fra den dårlige, og jeg må sige, at de medfanger, jeg har talt med, aldrig har haft et godt ord tilovers. Jeg skal dog være den første til at indrømme, at en karakteristik skal man ikke hente hos medfanger, derfor har jeg også kun udtalt min egen mening efter de begreber, jeg har om en ledende chef i et fængsel.

Kirken.

Jeg har før nævnt pastor Munch. I forbindelse med ham er det naturligt at nævne hans virkefelt – kirken.

Kirkegangen var, så vidt jer erindrer, tvungen.

Søndag efter søndag fyldtes kirken, der den gang var indrettet med skabe. Så snart en række skabe var fyldt, låsedes alle skabene, og fangen havde da at anbringe sit nummer i en bøjle ovenover sit hoved. Når han sad ned, havde han kun udsigt til loftet og alteret på balkonen. Loftet var i sig en seværdighed. En smuk bjælkekonstruktion, der satte et vist hyggepræg på hele rummet. På hver side af balkonen var placeret en betjent der skulle overvåge, at alt gik, som det skulle.

Når orglet præluderede, var den rette stemning anslået, og når lærer Jensen foran alteret på gulvet bed indgangsbønnen, var der stille.

Kirkesangen var smuk. Der var blandt de mange fanger gode sangstemmer, der gjorde sangen til en nydelse.

Når pastor Munch viste sig på prædikestolen, blev der død stille. Hans ord kom fra hjertet. Han talte som til en ven. Han aflirede eller læste ikke sin prædiken, men ordene kom fra ham, fordi han mente, hvad han sagde. Jeg må som førhen berømme denne varmhjertede mand, der uden tvivl kunne have fået et embede, hvor han havde stor menighed, og hvor han i kraft af sin tale kunne fængsle sine til hørere, men han valgte fangemenigheden. Man kunne mærke, at fangernes tarv lå ham på hjerte. Hans livsgerning blev fangernes. Til sin død var han som en fader for dem. På sin gård Møltrup, som han takket være en dansk amerikaner gave samt egne midler erhvervede.

Der var højtid i kirken, når pastor Munch holdt altergang. Der var højtid og fest juleaften, når kirken var smukt pyntet med gran, og et stort hvidt kors af crysfiner prydede prædikestolen. Når julelysene var tændt, nå de gamle kendte julesalmer var sunget, og når pastor Munch havde holdt sin juleprædiken, var der ikke mange fanger, der havde et tørt øje. Når han stod uden for kirken og gav hver enkelt fange hånden og ønskede glædelig jul, ja så havde man forståelsen af, at man her stod overfor en mand, der havde hjerte og tro, en mand for hvem præstegerningen ikke blot var et levebrød men en gerning, hvor han gik sin guds ærinde.

Jeg kan ikke forlade pastor Munch uden også at berømme ham for hans kærlighed og godhed over fangernes pårørende.

Forbedringshusets indretning.

Der var skummelt overalt. Så er næsten alting sagt.

Centralen gjorde et skummelt indtryk med sine mange rum, hvor der ar anbragt tykke tremmedøre, og i hvilke rum at slags ragelse var opmagasineret. I centralen havde lægen sti konsultationsværelse, overbetjenten sit kontor, læreren sit værelse, viceinspektøren sit kontor, og endelig i stueetagen inspektørens kontor.

Jeg har i det foregående skildret cellerne.

Fløjene var snavsede og ikke velholdte. Celledørene var udvendig fulde af madrester og virkede derfor som gamle spisesedler. Maling manglede overalt. Gasblussene blafrede og sendte sit sparsomme lys ud i fængslet. Den værste fløj var D. Når fangerne skulle i skole, gik vejen gennem D-fløjen, og man kunne ikke undgå at se cellerne. Her arbejdede i stueetagen en del smede. Disse celler var frygtelige. Alt var kulsort. Røgen fra esser, stank af olie gjorde disse rum til umenneskelige boliger. Men den stakkel, der arbejdede her, havde ikke andet rum. Her tilbragte han hverdag og søgn, dag og nat. I dag er det ikke til at forstå, at sådant kunne tillades.

I snedkercellerne stod en stor høvlebænk, og masser af brædder optog den i forvejen knapt tilmålte plads.

Alle gulvene var af asfalt, hvor snavs og uhumskheder kunne lejre sig. At gnide et sådant gulv over med lidt koldt vand hver lørdag var en parodi på rengøring. Gulvklude eksisterede ikke. Et gammelt strømpeskift eller benet af et par kasserede underbenklæder var alt, hvad man fik at vaske med. Håndklædet brugtes både til toilette i cellen, til bad og til aftørring af madtøjet.

Skolen var indrettet som kirken med skabe og en balkon, hvorfra læreren residerede og havde god udsigt over hele forsamlingen.

Jeg er overbevidst om, at alle, der kom for første gang, gyste, når de gik over centralen og ind i den fløj, hvor de skulle være. Uhyggen lyste dem i møde fra hver en dør, hver en gang. Jeg kan udtrykke det med min egen opfattelse: ”Det var, som om man kom udefra en civiliseret verden og blev sat flere hundrede år tilbage i tiden, hvor mennesket ligesom blev taget ud af personen, og et urværk blev indsat i stedet, et urværk, der blev trukket op af middelalderlige reglementer og hjerteløse og uforstående menneskers brutalitet.

Betjentene.

Jeg omtaler ikke betjentene ud fra personligt had, men som de i virkeligheden var, og bedømt på et realistisk grundlag.

Jeg vil være den første til at erkende, at der i et fængsel må der nødvendigvis være disciplin – måske endda hård disciplin.

Pligtopfyldelse og humanitet er to begreber, det godt kan gå i spand sammen, men et gammelt ord siger: ”Som mesteren – så hans svende”.

Nu er de sikkert alle døde og skal have lov at hvile i fred i deres grave, men til en skildring af forholdene dengang hører også omtalen af ordenens og disciplinens håndhævere.

Djævelen.

Sådan kaldtes han i fangemunde. Hans navn vil jeg i dette tilfælde nævne, idet jeg tror, der aldrig har gået en mand i en betjentuniform, der har været så forhadet som gamle Skonnerup. Jeg synes, øgenavnet er ganske betegnende.

Når han sad på balkonen i kirken, og man blot så hans ansigt, væmmedes man. Han sad med tilsyneladende lukkede øjne. Det skulle se ud, som om han sov, hvad mange i virkeligheden gjorde, når de sad der. Men tro mig, han sov ikke. Han gav skin af at gøre det, fordi han var klar over, at nogle fanger ville benytte sig af det. Når han så havde held med sig, for han op og brølede med sin tordenrøst til vedkommende nummer. Næste dag var det en kældertur.

Om aftenen kravlede han på alle fire hen ad gangen, lyttede ved hver celledør om nogen sludrede i klosettet. Mange er de fanger, der ved hans hjælp er sat i kælderen for denne forseelse.

Efter min løsladelse hørte jeg om en sammen rottelse, der var startet for at tilintetgøre denne mand, men for deres egen skyld blev det heldigvis ikke til noget.

Jeg kunne fortælle mange træk om denne mand, men jeg vil hellere fortælle om en modsætning til ham.

En flink, gammel mand var han. Han manglede 5 år i at kunne trække sig tilbage med pension.

Hvor var han forstående. En jernhård disciplin førte han, men hjertet var med i al hans færd. Han havde selv haft en datter, der havde været på gale veje. Nu prøvede han på at sætte humør i sine fanger. Han talte med dem om deres kære, forsøgte at få fangerne til at indse, hvor stor en sorg det var for deres fader og moder. Han kunne både se og mærke på en fange, når humøret var langt nede og forsøgte da at indgive nyt mod.

Der var nogle stykker af hans kaliber, men desværre var størsteparten rene menneskeplagere, sadister, der rent åndeligt forsøgte at nedbryde de sidste rester af mennesket i fangen. De troede bestemt, at de var ansatte for at gøre tilværelsen så trist som muligt for fangerne. Ja, een af dem sagde det med rene ord: ”Det er min pligt og mit arbejde at sørge for, at fangeren afsoner deres straf på en måde, der skal afholde dem fra at komme her oftere. I er kun et nummer, og som sådan behandler jeg jer!”. Det er givet, at en sådan mand fik udløsning for sine brutale tilbøjeligheder og han havde jo så megen mere anledning til det, som der jo faktisk ikke var nogen til at kontrollere hans handlinger. Inspektøren kunne det ikke nytte at henvende sig til. Der

fik man ingen medhold. Der var derfor fri adgang til at udføre og anvende brutalitet og åndelig sadisme.

Jeg kan ej heller undlade at omtale en enkelt mand, der i ly af sin uniform plejede sine perverse og homoseksuelle tilbøjeligheder.

Første gang, han kom ind i min celle, gav han mig et par bolcher. Han gjorde senere tilnærmelser således, at jeg straks var klar over, hvad hans hensigter var. Han klappede mig her og der, men da han opdagede, at jeg på det område var kold, søgte han andre ofre, der var mere villige og forstående.

En underlig indstilling havde mange af disse betjente. I omtale af fangernes pårørende var de af den formening, at de pårørende også var forbrydere, der ligesom havde oplært deres børn til også at være det. De mente, at fædrene var gamle alfonser, indbrudstyre eller slagsbrødre, og at de fleste mødre var offentlige kvinder, der havde lært deres børn usædelighed i højeste potens, ligesom de i hjemmet var lært til at stjæle. Een efter mine begreber abnorm – ja sindssyg ide.

Gårdturene.

For fangen, der til daglig levede sit mekaniske liv, var det blevet en vane at gå med disse uhyggelige masker, der om sommeren var en plage uden lige.

Når der averteredes til gårdtur, skulle fangen straks gøre sig i stand. Reglementeret påklædt, med halstørklæde, nummeret på brystet og træskoene i hånden og masken nedslået, forinden han forlod cellen. Ved udgangen til gården skiftedes der fodtøj.

Der var ikke megen bevægelsesfrihed i gården, men der var frisk luft, som man kunne indånde i fulde drag. Frisk luft til lungerne, der så vist trængte til det, eftersom cellernes snavs og arbejdets støv fyldte dem med urenheder.

Den dag i dag forstår jeg ikke, at det store fremskridt, der er sket i fængslerne, aldrig har berørt gårdturene. Disse er stadig på ½ time. Det er som om autoriteterne ikke har forståelsen af, at det fangen, der dagen lang opholder sig i cellen, trænger til er frisk luft.

Der blev under gårdturen indført gymnastik. På det lille tag stod den store Drachmann og kommanderede til fritstående øvelser, som fangen udførte på den lille græsribat, der fandtes i gården. Disse gymnastiske øvelser blev meget yndet af fangerne, idet de var klar over, at øvelserne var medvirkende til at opretholde fangernes fysik.

Når man færdedes i gården, var masken slået op, ligesom slæberne, man brugte i cellen var stukket ind mellem knapperne på trøjen.

Fra gården kunne man gennem gitteret se den patruljerende bagt, ellers kun en trist, grå ringmur.

Jeg skrev førhen, at fangerne levede et mekanisk liv. Jeg mener dermed, at fangen var som et urværk, der om morgenen blev trukket op og udførte sin daglige gerning som en maskine.

Dagen gik sin monotone gang. Der var ingen behagelige afbrydelser, ingen film, ingen underholdning undtagen til jul, ingen radio.

Den dag en fange løslodes, var han lige så uvidende om, hvad der var sket ude i livet, som et nyfødt barn. Intet fik han at vide. Han var derfor udelukket fra at kunne deltage i nogen art af diskussion om forholdene ude i verden. Efter min mening er af de største skamletter at sætte på de daværende ledere af fængselsvæsenet.

Jeg har i det foregående forsøgt at skildre livet i forbedringshuset og har gjort det i en sammentrængt form. Jeg vil nu skildre løsladelsen, som jeg følte den.

Løsladelsen.

Jeg fortalte i min indledning, at alt tøjet, en fange medbragte, blev stoppet i en pose. Der lå det den dag, man skulle løslades. Alt var selvfølgelig krøllet og stank af nafta.

Under opholdet blev man klippet skaldet, men de sidste måneder kunne man få tilladelse til at lade håret vokse, men man blev ikke klippet før løsladelsen.

Man så farlig ud! Man lignede en vildmand, og iført det krøllede tøj lignede man en omstrejfende vagabond, der havde sovet i høstakke og lader.

Man blev aftenen før løsladelsen sat ind i afgangscellen i A-fløjen og om morgenen kunne man så iføre sig eget tøj.

Der var ingen, der i forvejen havde talt gode ord eller givet gode råd. Ingen oplysninger om forholdene ude. Straffen var afsonet, nu gjaldt det bare om at få fyren ud af porten og lade ham sejle sin egen sø. Den måde, man løslod ham på med langt hår og krøllet, ildelugtende tøj, var et stempel, der godtgjorde, at her kom en mand, der lige var lukket ud af forbedringshuset. Stod man på toget ved holdepladsen, vidste enhver, der skulle med eller kom med toget, at her var en løsladt fange. Det kunne ses på ham, og endnu værre, det kunne lugtes.

Man må erindre, at det publikum, der kom med toget, gennemgående var folk, der dag efter dag kørte den samme tur ind til deres gerning i byen.

Den løsladte fange, der spadserede til Glostrup, blev også genkendt på vejen, og inde i Glostrup by havde barberen lukket sin forretning tidlig op, idet han erfaringsmæssigt vidste, at der kom løsladte fanger, der mere end gerne ville klippes og barberes.

Jeg gik til Glostrup. Barberen stod i sin dør og ønskede god morgen. ”Hvor længe har De været på slottet?”, spurgte han under behandlingen. ”Jeg kan både se og lugte, De kommer derfra! Nu skal jeg pynte Dem, så De kommer til at ligne et menneske, og vil De lyde et godt råd, så skal De bede togføreren om at få lov til at sidde i bagagevognen, for De lugter rædselsfuldt. De vil kunne forvente, at De i en kupe kan forpeste denne!”.

Jeg tog imod hans gode råd. Jeg tog slet ikke med toget men brugte ”apostlenes heste” til København og opnåede derved, at tøjet blev luftet godt ud på turen.

Jeg forlod forbedringshuset med nogle få kroner i lommen.

Ingen interesserede sig for, hvordan jeg kunne klare mig. Forsorg var der ikke noget af.

Jeg havde afsonet min straf i forbedringshuset, som jo faktisk var, som Frits Renker har skrevet i en bog – Et forbedringshus er et hus, hvori man bliver fordærvet.

---ooo0ooo---

Vridsløselille statsfængsel 1953.

Jeg kan ikke aflevere denne lille beretning om mit ophold i forbedringshuset for ca. 41 år siden uden at give en kort udtale om, hvad mit indtryk var, da jeg den 13. juli d.å. trådte ind i Vridsløselille Statsfængsel.

Jeg har mange gange set en meget dygtig fakir eller tryllekunstner, der har forvandlet de usleste ting til skønne sager, det var en fryd at betragte.

Da jeg ved ankomsten i receptionscellen i A-fløjen havde sundet mig lidt og set på omgivelserne, set den pæne, velholdte fløj, den humane behandling, den pæne tiltale, den gode mad, da var det for mig, som en tryllekunstner havde lagt et stort klæde over Vridsløselille forbedringshus, og med sit "Hokus Pokus" forvandlet det til -----

Henry F. Brunager
fg. 65 august 1953.